

אכיפת גירושין במדינת ישראל בשלהי המאה ה-20

מאת עו"ד משה דרורי

הבעיה

גירושין, על פי ההלכה היהודית הם אקט בנני שעל פיו מוסר הבעל לאשה גט ברצונו (1). בתקופת התלמוד ובראשית ימי הביניים, הגט ניתן לאשה "ברצונה ושלא ברצונה". (2) חרם דרבנו גרשום, לפי כאלף שנה, שינה את המצב ביחס לאשה, ועל פיו אסוך לאדם לשאת שתי נשים ואסור לאדם לגרש אשה בעל כורחה. (3).

אם נתייחס למונח "רצון" כפשוטו, כי אז התוצאה תהא כי כל אדם יוכל לעגן את בן זוגו ולא להסכים לתת או לקבל גט, שהרי אין זה רצונו אותה עת. קשה לשער שיטה משפטית שתסכים לעריצות זו של בן הזוג, שמשמעה היא עגינותו של בן הזוג האחר. ואכן, קיימות בהלכה עילות גירושין, שבהתקיימן ניתן לחייב גירושין - ולעתים אף לכוף - גירושין על הבעל.

כיצד ניתן ליישב בין הכפיה על ידי בית הדין, אפילו בשוטים, ובין דוקטרינת הרצון, שהיא אחד מדרישותיה של התורה לתוקפו של הגט?

על כך משיב הרמב"ם בדבריו המפורסמים (4):

"מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר: "רוצה אני", ויכתוב הגט, והוא גט כשר..."

ולמה לא בטל גט זה, שהרי הוא אנוס בין ביד עכו"ם בין ביד ישראל?
שאלו אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחויב בו מן התורה, כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן. אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצווה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו, אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה.
לפיכך, זה שאינו רוצה לגרש, ואחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיוון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר: "רוצה אני", כבך גרש לרצונו".

עתה, שהכלים המשפטיים - ההלכתיים בדינו, נותר לבדוק כיצד הם יושמו בפועל, בסוף שנות ה-70 פרסם ד"ר זרח ורהפטיג, שר הדתות לשעבר, מחקר מקיף בסוגה זו (5), והוא מנתח את העמדות השונות של חכמי ההלכה עד דורינו ביחס לכפיית גט.

מאלפים הם דבריו בסיכום מחקרו (6):

"יש לפתוח כל שערי הלכה, למצות כל אפשרות הלכתית כדי לפתוך בעיה חמורה ובשיקולי בית הדין יש להביא בחשבון את הסיכון שאי פתרונה יכול להביא להתפתחות קשה, תקלה חמורה, ובלשון המקורות: "ונפיק מינה חורבא".
אין פוסק ההלכה יכול ורשאי להקל על מצפוננו על ידי הימנעות מהוראת הלכה למעשה, או באי רצונו להכניס ראשו בין שני הרים גדולים, במיוחד כאשר חוסר פתרון יכול להביא ל"חורבא גדולה"

בימינו אנו יש להקדיש תשומת לב מיוחדת לתוצאות השליליות של אי פתרון, אי עשייה, או רתיעה מהעזה שבפסיקה. הציבור היהודי בארץ ישראל - לא כולו מקבל את ההלכה מרצון, רק חלקו עובד את ה' בשמחה. נוקשות, הססנות, רתיעה מניצול כל האפשרויות ההלכתיות יכולים לגרום לכשלונות ולתקלות יתרות, שלא תצאנה בנות ישראל, ושלא יצא ציבור גדול לתרבות רעה.

התרת נישואין שלא הצליחו, שחרור האשה מכבלי שבי ועיגון הוא צורך דחוף של השעה. ריבוי עניינים מעין אלה ללא פתרון טומן בקרבו סכנות חמורות לחיי משפחה בישראל, למסגרת המשפחה בישראל, ואף לכלליותם של דיני אישות כדת משה וישראל".

המצב המשפטי - הלכתי עד תשנ"ה - 1995

הסמכות הייחודית לדון בנושאי גירושין של יהודים בישראל נתונה למערכת בתי הדין הרבניים (7), אשר מפעילה בענין זה, כמו בענייני נישואין, את ההלכה היהודית (8). ביה"ד הרבני, בהפעילו את ההלכה, רשאי לחייב את הבעל בגט, ולעיתים אף לכפות עליו מתן גט (9). הדרך שנקבעה בחוק השיפוט לאכיפת פסק דין לכפיית בעל לתן גט לאשתו או לכפיית אישה לקבל גט מבעלה, הנה זו (10)

(1) תנאי מוקדם להליכים שיפורטו להלן הוא כי פסק הדין שבו ציווה ביה"ד הרבני לכפות גט הוא פס"ד סופי (11), דהיינו, אם תלוי ועומד ערעור, אין פסק הדין סופי,

(2) הסמכות נתונה רק במקרה של פסק דין לכפיית גט ולא רק חיוב בגט (12).

(3) תנאי מוקדם נוסף הוא כי עברו ששה חודשים מיום מתן פסק הדין הסופי הנ"ל, והגט טרם ניתן.

(4) לאחר תקופה זו, מוסמך היועץ המשפטי לממשלה (13) - ולא בן הזוג (14) - לפנות לבית המשפט המחוזי בבקשה לכפות במאסר לציית לצו.

(5) בית המשפט המחוזי - ובערעור עליו בית המשפט העליון - הוא הערכאה היחידה המוסמכת לאסור בן זוג שאינו מקיים פס"ד לכפיית גט.

(6) לא נקבע בחוק תקופה המאסר והיא איננה מוגבלת בזמן (15), פרט, כמובן, לכך שהמאסר מסתיים בעת מתן הגט (16).

החוק מ-1953 הקים מנגנון פיקוח חילוני-אזרחי כפול על דרכי כפיית גט, שהינו בסמכותו הייחודית של בית הדין הרבני: ראשית, היוזמה אינה של בן הזוג ולא של ביה"ד אלא נתונה בידיו של היועץ המשפטי לממשלה; שנית, הערכאה הפוסקת על המאסר של בן הזוג הסרבן היא הערכאה האזרחית ולא ביה"ד הרבני. על פי ההלכה הפסוקה, אין ביה"ד הרבני רשאי לעקוף את מנגנון הפיקוח הנ"ל בדרך של "מזונות הפחדה", כי המחוקק גילה דעתו שהדרך היחידה לאכיפת פסקי דין לכפיית גט היא רק דרך פניית היועץ המשפטי לממשלה ופסיקת בית המשפט האזרחי, ומכאן שסמכות זו איננה נתונה לביה"ד הרבני, ואם ינסה ביה"ד הרבני להשיג תוצאה של אכיפת כפיית גט באמצעות "מזונות הפחדה" - פסיקתו תיחשב כחורגת מסמכות, ותבוטל בבג"צ (17).

חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין) (הוראת שעה), תשנ"ה - 1995

כ- 40 שנה לאחר חקיקת חוק השיפוט, ובשל מקרי העגינות הרבים שלא באו על פתרונם, עקב המנגנון המורכב שתואר לעיל, נחלצה הכנסת לפתור את הבעיה על ידי חקיקת חוק מיוחד המוקדש לנושא זה של אכיפת פסקי דין לגירושין: חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין) (הוראת שעה), תשנ"ה - 1995 (18).

חוק זה הסדיר במקורו את דרכי אכיפת הגט כאשר הבעל הוא זה אשר מחויב בגט, אך זמן קצר לאחר חקיקתו תוקן החוק ונקבעו בו הוראות - השונות מעט מאלה שחלים על גברים - לגבי נשים המסרבות לקבל גט מבעליהן. (19)

החידושים בחוק זה, לעומת המצב המשפטי שהיה קיים משנת 1953, על פי חוק השיפוט, הם אלה: (20).

1) אין צורך שפסק הדין של ביה"ד הרבני יהיה סופי (כפי שנקבע הדבר בחוק השיפוט); גם על פסק הנתון לערעור חלות הוראות חוק הקיום. (21).

2) הסמכות לאכיפת הגט על פי החוק נתונה לא רק כאשר ניתן פסק דין לכפיית גט (כפי שהיה המצב בחוק השיפוט), כי חוק הקיום קובע: "לענין סעיף זה אין נפקה מינה אם ננקטה בפסק הדין לשון של כפיה, חובה, מצווה, הצעה או לשון אחרת". (22).

3) ניתן להפעיל את חוק הקיום עם תום שלושים יום מיום פסק הדין למתן גט (23), ואין צורך להמתין ששה חודשים, כפי שהיה הדבר בחוק השיפוט.

4) ו- 5) הסמכות לכוף על בן הזוג את קיום הפסק לגירושין אינו עוד בידי הרשויות האזרחיות (היועץ המשפטי לממשלה ובית המשפט המחוזי), כפי שהיה הדבר בחוק השיפוט, אלא הסמכות הוענקה לבית הדין הרבני (24). היוזמה להליך נתונה לבן הזוג, שאינו זקוק ל"מטריה" של היועץ המשפטי לממשלה. ביה"ד הרבני רשאי, אף ביוזמתו, להטיל צווי הגבלה או לשנותם.

5) "תקופת מאסר הכפיה לא תעלה על חמש שנים, אולם רשאי בית הדין, אם ראה שהדבר דרוש לקיום פסק הדין, להאריכה מפעם לפעם ובלבד שתקופת מאסר הכפיה הכוללת לא תעלה על עשר שנים" (26), בניגוד למצב הקיים בו המאסר היה בלתי מוגבל (27). ראוי להזכיר כי אין בהוראות חוק הקיום כדי לגרוע מהוראות חוק השיפוט (28).

החידוש המרכזי בחוק הקיום הוא קביעת מדרג של סנקציות (המכונים בחוק הקיום "צו הגבלה" (29), אשר בית הדין הרבני מוסמך להפעיל כנגד סרבני הגט. כפי שדווח על ידי הנהלת בתי הדין הרבניים לוועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת ביום 25.11.96 (30), עושים בית הדין הרבניים שימוש באמצעים אלה, וכתוצאה מכך פחת משמעותית מספר העוגנות (31). להלן פירוט צווי ההגבלה (על פי סדר הס"ק של סעיף 2 לחוק הקיום):

1. עיכוב יציאה מן הארץ (באמצעי זה נעשה שימוש רב ביותר);

2. מניעת קבלת דרכון, החזקה בו או הארכתו ;
3. איסור קבלת רשיון נהיגה, החזקתו או חידושו (זו הסנקציה בה השתמשו בתי הדין הרבניים הכי הרבה) ;
4. איסור להתמנות, להיבחר או לשמש במשרה על פי דין ;
5. איסור לעסוק במקצוע שהעיסוק בו מוסדר על פי דין או להפעיל עסק הטעון רשיון או היתר על פי דין ;
6. איסור לפתוח חשבון בנק או להחזיק חשבון בנק או למשוך שיקים, בדרך של קביעה כי המסרב ליתן או לקבלת גט הוא לקוח מוגבל מיוחד ;
7. מניעת הטבות מאסירים (כמו : קבלת חופשה או קבלת שחרור מוקדם).

צווי הגבלה אלה הם יישום מודרני של "הרחקות רבינו תם", המאפשרות לנדות את המסרבים לגט, לאסור מגע חברתי איתם, וכלשונו, "ועוד יוסיפו חומרות ברצונם על כל אדם אם לא יגרש" (32). ואכן, ביה"ד הרבניים אינם רואים עצמם כבולים רק לאותם צווי הגבלה שפורטו בחוק הקיום, ושהם יישום המודרני לדורינו של הרחקות רבינו תום, אלא הוסיפו במקרים מתאימים גם סנקציות חברתיות דתיות, כגון : איסור לשתף את הסרבן במנין ; לא לתת לו עליה לתורה , איסור לקוברו בקבר ישראל ; פרסום הדבר בציבור.(33).

שיקול הדעת שניתן לביה"ד הרבני על פי חוק הקיום הוא רחב ביותר, והמחוקק מתארו בלשון כללית זו : (34).

"בבואו לתן צו הגבלה ישקול בית הדין הרבני את הדרך הדרושה להביא לקיום פסק הדין, בשים לב לנסיבות הענין, ובהתחשב בין היתר במצב בריאותו של מי שכנדדו מבקשים לתן את צו ויכולתו לקיים את התלויים בו ; החלטת ביה"ד תהיה מנומקת" (35).

הפיקוח של ביה"ד הרבני הגדול על הפעלת חוק הקיום בא לידי ביטוי הן בסמכותו לעכב ביצוע של צו ההגבלה (36) והן בערעור גופו. סמכות פיקוח זו חלה הן על צווי ההגבלה והן על המאסר שניתן להטיל על סרבן הגט.

ראוי לציין כי בשני מקרים, הידועים לח"מ, הגיע הנושא - על פי יוזמת הבעל הסרבן - לבג"צ, וטענותיו כנגד צו המאסר שהוצא נגדו על ידי ביה"ד הרבני, התבססו על זכויותיו החוקתיות.

העתירה הראשונה (37) נדחתה בפסק דין קצר, שהחלק הפסיקי בו הוא זה :

"קראנו את טיעוני העותר שהועלו על הכתב, והוספנו ושמענו את טיעוניו בעל פה. נחה דעתנו כי בית הדין הרבני הגדול עשה בגדרי סמכותו וכי לא עלה בידי העותר להצביע על עילה המזכה אותו בהתערבותו של בית המשפט הגבוה לצדק. נזכור כי המפתח ליציאה מבית האסורים מצוי בכיסו של העותר ; יתן גט בידי אשתו ויציא אל החופש" (38).

אף העתירה השניה (39) של בעל שביה"ד הרבני ציווה על מאסרו עקב אי מתן הגט, נדחתה, כמעט באותם מילים :

"עיינו בעתירה ובנספחיה וכן בתשובת המשיבה ונספחיה. שמענו את העותר. נחה דעתנו כי אין כל יסוד להתערבותנו. המפתחות לבית האסורים מצויות בידי העותר"(40).

חוק הקיום קובע הוראות שונות לגבי השימוש בצווי הגבלה ביחס לנשים שמסרבות לקבל גט מבעליהן. אין שוני באופי הסנקציות נגד שני בני הזוג, אך הוטלו בחוק שתי הגבלות על נקיטתן כלפי נשים : יש צורך באישור מוקדם של נשיא ביה"ד הרבני הגדול (41) ; אם כבר הוטלו צווי הגבלה נגד- האשה, "לא תידון בקשת הבעל לתן לו היתר נישואין עד תום שלוש שנים מיום הוצאת צו ההגבלה" (42).

חוק הקיום - הצעות לשיפורים (43)

חוק הקיום הביא לירידה בכמות הנשים העגונות בישראל, הן בשל יישומו הלכה למעשה והן בשל הידיעה כי קיים חוק כזה, ולכן עצם חקיקתו מהווה הרתעה, המונעת היווצרות מסרים חדשים של עגינות.

חוק הקיום נחקק כהוראת שעה לתקופת נסיון של 4 שנים (45). כשנתיים לאחר חקיקתו החלו הליכי החקיקה לכך שהחוק יהפוך לחוק של קבע (45). בכך תבטא הכנסת אימון במערכת ביה"ד הרבניים, אשר יישמו את החוק וסייעו לצמצום תופעת העגינות בישראל. בכך גם הוכח כי אין צורך באותה מערכת פיקוח חילונית כפולה (היועץ המשפטי לממשלה ובמ"ש המחוזי) שהיתה במשך למעלה מ- 40 שנים, וניתן ל"סמוך" על מערכת בתי הדין הרבניים, שתוכל לאכוף בעצמה את פסקי הדין לגירושין שהיא פוסקת, תוך שימוש בסנקציות שמקורן ההלכתי הוא הרחקות דרבינו תם - ויישומן למציאות המודרנית של ערב המאה ה- 21 .

הצעות להלן לשיפורים אין בהם כדי לגרוע מהערכה החיובית לחוק הקיום וליישומו, והם נועדו להפוך את החוק לאפקטיבי עד כמה שניתן, ובכך לסייע לפתור את הבעיה של העגונות והעגונות בישראל.

שיוויון בין בני הזוג

כמוסבר לעיל, פי חוק הקיום יש שני מסלולים שונים לאכיפת הגירושין על בעל ועל אישה:

- א. סעיף 1(א) לחוק מעניק לביה"ד הרבני האזורי סמכות ליתן צווי הגבלה נגד איש שניתן נגדו פסק דין לגירושין.
- ב. סעיף 1(ג) לחוק קובע כי לפני מתן צווי הגבלה נגד אשה, שניתן נגדה פסק דין לגירושין, יש צורך באישור נשיא ביה"ד הרבני הגדול, אשר - על פי סעיף 1 (ה) לחוק - עליו לאפשר לשני הצדדים לטעון בפניו, יתרה מזו, סעיף 1 (ו) לחוק קובע כי אם בחר הגבר לנקוט נגד אישתו בסנקציות של צווי הגבלה, הוא מנוע מללכת בדרך של היתר נישואין, במשך 3 שנים.

שוני זה בין בני הזוג נובע מההיסטוריה החקיקתית : החוק תחילה נוסח כחוק המיועד להטיל סנקציות על בעלים סרבני גט, ורק בתיקון מאוחר יותר הוכנסו הסעיפים הדנים באשה המסרבת לקבל גט מבעלה, ברם, יש לנהוג שיוויון מלא בין

בני הזוג, אין גם הצדקה להגביל את הבעל ולהורות לו בחוק כי עליו לבחור בין הסנקציות של צווי הגבלה לבין דרך של היתר נישואין. כיום יש מקרים לא מעטים של בעלים עגונים, אשר מצב הכלכלי של נשותיהן הוא כזה שגם הסנקציה של אי תשלום מזונות אינה אפקטיבית כדי לכפות עליהן גט, ולכן יש להשאיר בידי הבעל את השימוש בשני המסלולים : צווי הגבלה להשגת הגט, והיתר נישואין, אם הדרך הראשונה לא תצליח.

לפיכך מוצע לפתור בנושא זה בדרך זו :

1. יש לבטל סעיפים (ג) - (ו) לסעיף 1 לחוק,

2. בסעיף 1 (א) לחוק יש לומר לאחר המילים "גט לאשתו" את המילים, "או קבע בית דין רבני בפסק דין, שאשה תקבל גט מבעלה". ובהמשך לאחר המלה "איש" יאמר "או האשה",

צווי ההגבלה

המסקנה העולה מדברינו דלעיל היא כי יש להשאיר על כנו את המבנה של חוק הקיום, המאפשר לבית הדין הרבני שיקול דעת ביחס להפעלתם של צווי ההגבלה על פי סעיף 2 והמאסר על פי סעיף 3 לחוק (46).

פרט לצווי ההגבלה הקבועים בחוק, שהם שליליים באופיים, יש מקום לשקול מתן סמכות לביה"ד להעניק דבך למי שמסרב לתת או לקבל גט ומוכן לבסוף לתיתו או לקבלו : אדם כזה יזכה מביה"ד הרבני (או מבית משפט לענייני משפחה) להמלצה לכך שתקיים פלילים שהיו בין בני הזוג בשל המתח שהיה ביניהם ערב הגירושין (כגון, עבירות על איומים, אלימות וכו') ייסגרו, ובמקרים מסוימים תהיה אף מחיקת אישומים בגין עבירות אלה. אומנם נושא זה של העמדה לדין הוא בשיקול דעתה של התביעה הכללית, אך מן הראוי כי במקרים חריגים בהם הגט יינתן או יתקבל, ואז המתח בין בני הזוג מסתיים, מן הראוי שלא להעמיד לדין את בני הזוג על מה שהיה בתקופת המתח. הענקתה של סמכות זו לביה"ד יכולה ליצור מוטיבציה של הבעל לתת גט או של האשה לקבל גט, ובמקרים רבים המלצה זו אפקטיבית לא פחות מאשר הסנקציות.

מוצע, איפוא, כי לסעיף 2 לחוק יתווסף סעיף נוסף שזה לשונו :

"בית הדין רשאי להמליץ בפני היועץ המשפטי לממשלה על אי העמדה לדין או על מחיקת רישום פלילי".

בנוסף לצווי ההגבלה השליליים המנויים בסעיף 2 לחוק, מוצע להוסיף סנקציות אלה:

1. שלילת קצבה המשולמת על ידי המוסד לביטוח לאומי(כגון) : קצבת אבטלה, קצבת נכות, קצבת זקנה).

2. שלילת זכויות אחרות שהמדינה נותנת, כגון : פיצויים על הפקעת רכוש, פיצויים על פי חוק מס רכוש, וכו'.

להסרת ספק, צו ההגבלה פוקע עם פקיעת הנישואין (47). לכן, אותם סכומי כסף שנשללו מסרבן הגט זמנית, יינתנו לו לאחר שיתן (או שתקבל) הגט.

הפעלת חוק הקיום על ידי בתי הדין הרבניים לערכאותיהם

חוק הקיום מופעל כיום רק על ידי הרכבים מסוימים ולא על ידי כל ההרכבים של בתי-הדין הרבניים בישראל (49).

א. בכל מחוז שיפוטי (ירושלים, ת"א, חיפה, באר-שבע) יהיה ההרכב אשר יתמחה בנושא חוק הקיום, אם תתקבל הצעה של תיקון חוק הדיינים בדבר מינוי נשיא לביה"ד האזורי, (50), מן הראוי לשקול כי הוא או סגנו ישב בראש הרכב זה.

ב. לאחר מתן פסק דין על ידי ההרכב ה"רגיל" שדן בתיק, רשאי הצד שזכה בפסק הדין לגירושין לפנות להרכב המיוחד הנ"ל, כדי שהרכב זה יפעיל את החוק.

ג. ההרכב ידון בבקשה להפעלת החוק תוך 30 יום, ויתן את החלטתו תוך 30 יום נוספים, תוך מתן הנמקה ביחס להפעלת צוי הגבלה כלשהם או אי הפעלתם.

ד. העדר החלטה בתום 30 הימים הנ"ל דינה - לענין ערעור - כסירוב, והצד המבקש את צווי הגבלה רשאי לפנות לערעור לביה"ד הרבני הגדול.

ה. החלטה למתן צו הגבלה או לאי מתן צו הגבלה ניתנת לערעור בזכות לביה"ד הרבני הגדול, על ידי שני הצדדים.

ו. ביה"ד הרבני הגדול יתן עדיפות לתיקים אלה ויקבע התיק לדיון תוך 60 יום.

ז. בכל מקרה, הנהלת בתי הדין הרבניים תדאג להגברת מודעותם של הדיינים כולם לחוק ולסנקציות אשר מוסמך לביה"ד הרבני לנקוט כדי לשחרר בן זוג מעגינותו.

האמור בפרק זה ניתן לביצוע על ידי תיקון תקנות הדיון והחלטות מנהליות של מערכת בתי הדין, ואין הדבר מחייב חקיקה ראשית על ידי הכנסת.

סיכום

נוכחנו לדעת כי בשלהי המאה ה-20 עיצבה הכנסת בישראל הסדר חקיקתי המסמך את מערכת ביה"ד הרבניים לאכוף פסקי דין לגירושין. יש להמשיך להפעיל את החוק, ללא הגבלת זמן, ולתקן החוק ולקבוע התקנות והנהלים כמפורט לעיל.

המשך יישומו של חוק הקיום, ולא כל שכן לאחר ביצועם של השיפורים שפורטו לעיל, יפחת עד למינימום (ואם אפשר עד לאפס) את העגונים והעגונות בישראל, והכל תודות לשילוב שבין יישום הוראות ההלכה על ידי בתי הדין הרבניים והשימוש בכלים החדשים שניתנו להם על ידי חוק הכנסת.

הערות

1. הרמב"ם מונה עשרה דברים אשר "הן עיקר הגירושין מן התורה", והראשון בהם הוא: "ושלא יגרש האיש אלא ברצונו" - רמב"ם, הלכות גירושין, א, א. מקור הדברים הוא בפסוק, דברים, כד, א, ראה: רמב"ם, 11, 22, ב.

2. רמב"ם, שם.

3. ראה, ז' פלק, נישואיך וגירושין (ירושלים, תשכ"ב), ש"ז הבליון, "תקנות רבינו גרשום מאור הגולה בענייני אישות בתחומי ספרד ופרובנס (לאור תשובות הרשב"א ור' יצחק די מולינא מכתבי יד)", שנתון המשפט העברי, כרך ב' (תשל"ה), עמ' 200-257; ש"ז הבליון, "בירורים חדשים בענייני תקנות רגמ"ה, ייחוסן, תחולתן והתפשטותן", שנתון המשפט העברי, כרך יא-יב (תשמ"ד - תשמ"ו), עמ' 317-335.
4. רמב"ם, הלכות גירושין, ב, כ.
5. ז' ורהפטיג, "כפיית גט הלכה למעשה", שנתון המשפט העברי, כרך ג-ד (תשל"ו-תשל"ז), עמ' 153-216.
6. שם עמ' 215, 216.
7. סעיף 1 לחוק שיפוט בית דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953, ס"ח תשי"ג, עמ' 165 (להלן - "חוק השיפוט").
8. "דין תורה" - כלשון סעיף 2 לחוק השיפוט. מונח זה כולל הן דאורייתא והן דרבנן, דהיינו ההלכה הפוזיטיבית, ראה, בג"צ 80/63, גורפינל וחקלאי נ' שר הפנים, פ"ד יז' 2048, 2061. 450/70 רוגוזינסקי ואח' נגד מדינת ישראל פ"ד כז (1) 129, 134; בג"צ 47/82, קרן התנועה ליהדות מתקדמת בישראל נגד שר הדתות, פ"ד מג (2) 661, 695-6, 716, 719.
9. ראה במפורט במאמרו הנ"ל של ז' ורהפטיג (הערה 5 לעיל).
10. סעיף 6 לחוק השיפוט.
11. סעיף 6 רישא לחוק השיפוט.
12. ראה: בג"צ 822/88 רוזנצוויג בורוכוף נגד היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד מב (4) 759, 760.
13. לשיקול דעתו של היועץ המשפטי לממשלה, ראה: בג"צ 85/54, זאדה נ' היועץ המשפטי לממשלה פ"ד ח, 738.
14. בית המשפט המחוזי בירושלים החליט כי הצדדים בבקשה זו הם היועץ המשפטי לממשלה, מצד אחד, כמבקש, והבעל המסרב ליתן הגט, מהצד השני, כמשיב, ואילו האשה (שהיא למעשה התובעת את הגט ומי שזקוקה לגט) איננה צד להליך ואין לה זכות להשתתף בהליכים (כפי שלמתלוננת בהליך פלילי אין מעמד בהליך זה).
15. ראה גם: ע"א 606/61 היועץ המשפטי לממשלה נ' פוליבא, פ"ד טז, 673, 675-7, בו נפסק כי אין צורך לקצוב את תקופת המאסר.
16. ראה הדיון על תקופת המאסר והאפקטיביות שלו בע"א 164/67 היועץ המשפטי לממשלה נ' יחיא, פ"ד כב (1) 29. ראוי לציין כי המשיב הנ"ל, הבעל הסרבן, לא

נתן גט לאשתו במשך כ- 30 שנה בהם היה במאסר, עד שנפטר בכלא לפני כשנתיים.

17. ראה: בג"צ 54/55 רוזנצוויג נ' יו"ר ההוצאה לפועל פ"ד ט, 1542.

18. ס"ח תשנ"ה, עמ' 139 (להלן - "חוק הקיום")

19. התיקון פורסם בס"ח, תשנ"ה, עמ' 194.

20. לנוחיות הקורא מפורטים השינויים על פי אותו המספור שהובא לעיל, סמוך לאחר הערה 10.

21. ראה סעיף 4 (3) לחוק הקיום.

22. סעיף 1 (ב) לחוק הקיום.

23. סעיף 4 (א) לחוק הקיום.

24. סעיפים 4,3,2 לחוק הקיום.

25. סעיף 4 (ג) לחוק הקיום.

26. סעיף 3 (ב) לחוק הקיום.

27. ראה סמוך להערות 15,16 לעיל, ופסקי הדין המוזכרים באותן הערות.

28. סעיף 7 לחוק הקיום.

29. סעיף 2 לחוק הקיום.

30. ראה פרוטוקול ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת, הכנסת הארבע עשרה, מושב שני, פרוטוקול מס' 22 מיום י"ד כסלו התשנ"ז (25/11/96), עמ' 23, עמ' והטבלה שהוכנה על ידי הנהלת ביה"ד הרבני ודברי ההסבר בכתב חולקו בעת הדיון הנ"ל בוועדה, ומנהל ביה"ד הרבני, הרב אליהו בן דהן, הוסיף להם הסברים בעל פה (עמ' 2 ואילך לפרוטוקול הנ"ל).

31. ראה דברי הרב אליהו בן דהן, מנהל ביה"ד הרבניים, בעמ' 2 לפרוטוקול הנ"ל, וכן דבריו מפורטים של הדיין הרב אברהם אטלס, אב"ד בביה"ד הרבני בחיפה, בעמ' 7 ואילך לפרוטוקול הנ"ל.

32. ראה: שו"ע, אבה"ע, קנד, כא, ברמ"א, וכן ראה ורהפטיג, שם (הערה 5 לעיל), עמ' 162. וראה במפורט את המאמר המקיף של ד"ר א' בארי, המזכיר גם את הצעות החוק שקדמה לחוק הקיום; א' בארי, "הרחקות רבינו תם – גישות חדשניות בדרכי אילוף בעל לגרש את אשתו", שנתון המשפט העברי כרך יח - יט (תשנ"ב - תשנ"ד), עמ' 65 - 106.

33. ראה, למשל, פסק דינו של ביה"ד הרבני האזורי בירושלים - הרכב ה"עגונות" (בהרכב האב"ד הרב עזרא בצרי; והדיינים הרב שמואל פישר והרב זלמן נחמיה גולדברג), בתיק 1 - 53 - 023784994 (פסק הדין ניתן ביום ט"ו תמוז תשנ"ז (21.7.1997)). ראוי לציין כי הח"מ מייצג בתיק זה את האשה.

34. סעיף 4 (ב) לחוק הקיום.

35. יש לציין כי בחוק נקבעה גם זכות הטיעון של הצד שעליו מוטלים צווי ההגבלה, לפני ההחלטה - סעיף 4 (א) לחוק הקיום. יש לזכור את האמור לעיל (ליד הערה 25) כי ביה"ד הרבני מוסמך לשנות את החלטותיו בענין צווי ההגבלה ולהתאימם למציאות המשתנה.

36. הרב בן דהן, בדברי ההסבר לטבלה שהוגשה לוועדת החוקה (ראה סמוך להערה 30 לעיל) מציין בסעיף 4 להערות כי "ב- 20% מהמקרים היה עיכוב ביצוע מצד ביה"ד הרבני הגדול, אשר ברוב המקרים בוטל לאחר שמיעת הערעור".

37. בג"צ 631/97, אבן צור נ' ביה"ד הרבני הגדול ואח' (לא פורסם), פסק הדין ניתן ביום 1.4.96; בהרכב ישבו השופטים מ' חשין, י' זמיר ו- צ' א' טל.

38. ואכן, העותר נשאר במאסר כחצי שנה נוספת ואז נתן הגט לאשתו.

39. בג"צ 3068/96, גולדשמידט נ' גולדשמידט וביה"ד-הרבני (לא פורסם) פסק הדין ניתן ביום 28.5.96, בהרכב ישבו השופטים; הנשיא א' ברק; י' זמיר, ט' שטרסברג-כהן (ראוי להזכיר כי הח"מ הוא זה אשר ייצג את המשיבה 1 בעתירה).

40. המשך פסק הדין, הקצר, הזכיר את אפשרות הבאת הנושאים הרכושיים בפני בורר. מכל מקום, גם עותר זה, לאחר דחיית עתירתו בבג"צ וחזרתו לכלא נתן גט לאשתו כשבועיים לאחר מתן פסק דין בבג"צ,

41. סעיף 1 (ג), 1 (ה) לחוק הקיום. על פי סעיף 5 להערות הטבלה שהוכנה על ידי הרב אליהן בן דהן (דאה סמוך להערה 30 לעיל) "היו 2 פסקי דין בהם הוטלו צווי הגבלה נגד נשים, אשר לא אושרו על ידי נשיא ביה"ד הגדול" (ההדגשה, במקור).

42. סעיף 1 (ו) לחוק הקיום.

43. פרק זה מבוסס הן על עמדת האישית, הן על דיונים שהתקיימו בוועדת בתי הדין הרבניים של לשכת עורכי הדין (שהח"מ משמש יו"ר שלה) והן על נייר עמדה של לשכת עורכי הדין שהוכן על ידי הוועדה הנ"ל ונשלח ליו"ר ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת, ח"כ שאול יהלום ביום כ"ד תמוז תשנ"ז (29.7.97), על פי החלטת ועדת החוקה מיום 25.11.96.

44. סעיף 10 לחוק הקיום; תוקפו של חוק הקיום יפוג ביום 2.3.1999, אלא אם כן תבוטל ההוראה בדבר הוראת שעה (ראה להלן).

45. הצעת החוק הפרטית של ח"כ שאול יהלום, יו"ר ועדת החוקה חוק ומשפט (פ/940) עברה קריאה טרומית, והועברה לוועדה ביום י"ט אדר ב' התשנ"ז (24.2.97). הועדה דנה בהצעה בישיבתה מיום כ' אייר התשנ"ז 27.5.97, ראה פרוטוקול מס' 76, וההצעה פורסמה בהצעות חוק 2624, תשנ"ז, עמ' 358, ראה, הצעת חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין) (הוראת שעה) (תיקון מס' 3) (קביעות הדין), התשנ"ז-1997.

46. לענין שיקול הדעת, ראה: סעיף 4 (ב) לחוק הקיום, המצוטט לעיל סמוך להערות 34-35.

47. סעיף 5 לחוק הקיום.

48. ראה דיווח של הרב אליהו בן דהן, מנהל בי"ד הרבנים, ודבריו בוועדת החוקה, חוק משפט של הכנסת (לעיל סמוך להערה 30).

49. ראה הטבלה שהוגשה לוועדת החוקה של הכנסת (הערה 30 לעיל).

50. ראה: הצעת חוק הדיינים (תיקון מס' 18), התשנ"ח-1997, הצעות חוק 2654, תשנ"ח, עמ' 87.